

УДК 323.21

Костючков Сергій Карпович

Доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки,

кандидат політичних наук

Херсонський державний університет,

факультет психології, історії та соціології

Телефон 0951990272

73000, м..Херсон ,вул. 40років Жовтня, 17, кв. 54

E-mail: kosser.63@mail.ru

**ВЗАЄМОДІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА ДЕРЖАВИ: ПАРТНЕРСТВО В ІМ'Я ДЕМОКРАТІЇ**

Розглянуто проблеми взаємодії громадянського суспільства і держави в їх інституціональному розумінні, котрі аналізуються як дві нерозривні складові сучасного соціуму, що функціонують і розвиваються синхронно. Автор акцентує увагу на комплексі чинників, які продукують конструктивне функціонування бівалентної системи вільного громадянського суспільства і демократичної правової держави.

Ключові слова: громадянське суспільство, держава, соціум, бівалентна система, соціальні інститути, особистість, громадські об'єднання.

***Костючков С.К.* Взаимодействие гражданского общества и государства:
партнерство во имя демократии**

Рассмотрены проблемы взаимодействия гражданского общества и государства, которые анализируются в их институциональном смысле как две неразрывные составляющие современного социума, функционирующие и развивающиеся синхронно. Автор акцентирует внимание на комплексе факторов, продуцирующих конструктивное функционирование бивалентной системы свободного гражданского общества и демократического правового государства.

Ключевые слова: гражданское общество, государство, социум, бивалентная система, социальные институты, личность, общественные объединения.

Kostyuchkov S.K. Interaction of civil society and the state: partnership in the name of democracy

We consider the problem of interaction between civil society and the state, they are analyzed in their institutional sense as two inseparable components of modern society, which operate and develop synchronously. The author focuses on the complex factors that produce constructive bivalent operation of a free civil society and democratic state.

Keywords: civil society, the state, society, bivalent system, social institutions, identity, community associations.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стратегічний вибір перетворення українського суспільства, спрямований на побудову незалежної, демократичної, соціальної і правової держави. Безсумнівно, що трансформація суспільства в обраному напрямку неможлива без продукування нових принципів, правил і норм соціальної організації. Оптимальним вираженням такої організації є бивалентна система вільного громадянського суспільства і демократичної правової держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день найбільш вагому теоретичну базу для вивчення проблем громадянського суспільства представляють роботи зарубіжних політологів. Заслуговують на увагу роботи Дж. Александера, Е. Арато, Г. Віарда, Д. Кіна, Дж. Л. Коена, В. Нолла, С. Тарнера, Дж. Холла та ін. Тема громадянського суспільства отримала розвиток і в працях вітчизняних вчених: А.С. Автономова, К.С. Гаджієва, І.І. Кального, О.В. Одінцової, Ю.М. Резніка, М.В. Томенка. Проблема діалогу держави та громадянського суспільства знайшла відображення в працях зарубіжних науковців, таких як Е. Арато, М. Вебер, Р. Дарендорф, К. Поппер, А. Селігман, Е. Шилз, К. Шміт, а також вітчизняних фахівців: В. В. Буряка, Т. І. Заславської, І.І. Кального, І. Н. Лопушанського.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розглянути аспекти взаємодії громадянського суспільства і держави, як соціальних інститутів, покликаних забезпечувати всебічний розвиток людини і громадянина; обґрунтувати положення про те, що продуктивна співпраця інститутів громадянського суспільства з державною владою є умовою розвитку процесів демократичної консолідації в українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Походження громадянського суспільства детерменіровано розмежуванням прав людини і прав громадянина, тобто, найважливішою передумовою формування громадянського суспільства та правової держави є особистість, що володіє правом на реалізацію політичних, соціальних, економічних, моральних, духовних інтересів, цілей, устремлінь, реалізуючи які через громадянське суспільство вона забезпечує відтворення суспільного життя. Оскільки основною структурною одиницею громадянського суспільства є особистість, то його

конструкційними елементами слід визнати всі ті соціальні інститути, які покликані забезпечувати всебічний розвиток людини і громадянина.

Громадянське суспільство і держава - взаємообумовлені, онтологічно взаємопов'язані феномени. При цьому мається на увазі, що держава представлена виконавцем волі суспільства і в цих цілях наділяється відповідними інструментами управління суспільними справами. Громадянське суспільство розташовується, образно кажучи, над державою, яка виконує його замовлення.

Єдність громадянського суспільства і держави виражається в збігу багатьох цілей і завдань. І формування правової держави, і створення громадянського суспільства переслідують одну спільну мету: соціальні інститути покликані служити людині, захищати її права та інтереси. Розглянута єдність проявляється і в тому, що організація та діяльність основних суспільно-політичних, економічних, соціальних структур здійснюється відповідно до Конституції України.

Сформувалися три підходи до співвідношення громадянського суспільства і держави:

1. Держава і громадянське суспільство - збіжні (конвергентні) соціальні системи.
2. Держава і громадянське суспільство – такі, що розрізняються (дівергентні) соціальні системи, первинною (провідною) є держава, яка контролює громадянське суспільство.
3. Держава і громадянське суспільство – такі, що розрізняються системи, однак провідною є громадянське суспільство, а держава щодо нього виконує службову (підпорядковану) роль.

Найбільш конструктивною вбачається третя модель, яка забезпечує реалізацію стратегічного завдання громадянського суспільства - когерентність індивіда із соціумом,

його звільнення від політико-регламентуючого контролю, соціально-обмежуючих перешкод і заборон. Ідеям громадянського суспільства про розумність та справедливість влади, про свободу і благополуччя особистості конгеніальні ідеї правової держави стосовно пріоритету права і закону, забезпечення поділу гілок державної влади.

У функціонуванні громадянського суспільства роль цивілізованої держави має виражатися в тому, що вона:

- служить формою, яка організовує громадянське суспільство і створює умови для його розвитку;
- є в певній мірі самостійною відносно громадянського суспільства і здійснює солідарні публічні інтереси усіх членів суспільства;
- встановлює певні правила, яких повинні дотримуватися громадяни і громадські об'єднання, створює сприятливі умови для їх існування і розвитку;
- реалізує принцип невтручання у приватну сферу сім'ї, побуту, культури (перший рівень громадянського суспільства), його порушення може відбуватися лише з метою забезпечення особистої або громадської безпеки;
- надає необхідний захист громадянському суспільству, яке функціонує в межах її території, в тому обсязі, який забезпечує соціальну безпеку громадян;
- виступає знаряддям соціального компромісу громадянського суспільства, пом'якшує соціальні суперечності між різними соціальними групами;
- юридично забезпечує можливості громадянина бути власником, створювати громадські об'єднання, комерційні корпорації, брати активну участь у політичному житті суспільства;

- встановлює межі регулювання відносин у суспільстві, які визначаються конституцією держави, стандартами в галузі прав і свобод людини, закріпленими в міжнародних актах.

Не зайвим буде уточнити, що громадянське суспільство - заснована на принципах автономності, плюралізму і субсидіарності спільність індивідів, які формують комплекс індивідуальних та групових інтеракцій, спрямованих на оформлення та реалізацію різноманітних свобод, прав та інтересів у складі інститутів і самоорганізованих груп, функціонування яких забезпечує єдність цінностей і пріоритетів особистості суспільства і держави.

Громадянське суспільство є багатограним - тут скільки людей і об'єднань, стільки й інтересів та способів їх представлення і реалізації. Правова держава уособлює собою «становий хребет» і одночасно елемент інституційного дизайну суспільства, в державі реалізується важливий момент загального або інтегративного інтересу і волі більшості громадян. Якщо "прибрати" правову державу, то і суспільство "розвалиться" на конкуруючі і конфліктуючі між собою частини. Без правової держави громадські об'єднання, як структурні елементи громадянського суспільства, можуть розтрачувати свою енергію на з'ясування стосунків, нескінченні суперечки, зіткнення. Нарешті, єдність розглянутих соціальних та політико-правових явищ знаходить своє вираження в демократичному політичному режимі. Зміст такого режиму складають цивілізовані прийоми, способи здійснення державної влади, що надають громадянам міру їхньої свободи, активної участі в політичній, економічній, соціально-культурній та інших сферах життя суспільства.

Тільки держава, як інститут соціального управління, в змозі забезпечити законодавчу базу для подальшого формування громадянського суспільства, а так само в

особі місцевих органів влади покликана створити умови, які дозволять приватним особам вільно здійснити своє право на самореалізацію.

Рішення даної проблеми в українському суспільстві стикається з наступними труднощами:

а) трансформація існуючого апарату державного управління від «дозвільної» системи до «регулюючої» системи;

б) еволюційний характер перетворень неминуче веде до їх протяжності в часі;

в) стійко існуюча в суспільстві, інспірована народними лідерами або харизматичними особистостями надія на те, що перетворення відбудуться самі по собі.

Ідея, на основі якої має розвиватися співпраця державних інститутів і громадських організацій може бути виражена гаслом: «Держава та громадянське суспільство: співпраця в ім'я демократії» [7, с.12-13].

Розвиток громадянського суспільства, а також його продуктивна співпраця з державною владою є умовою розвитку процесів демократичної консолідації, оскільки наявність недержавних об'єднань в країні та їх активне функціонування вважається найбільш ефективним і демократичним способом захисту інтересів громадян.

Аналіз аспектів соціального партнерства державної влади та громадянського суспільства дає підстави для ствердження наступних положень:

1 Статусне визначення громадянського суспільства як суб'єкта взаємовідносин з державною владою реалізує об'єктивну можливість демократизації державного механізму в сучасній Україні.

2. Інституціональний поділ громадянського суспільства і держави обумовлює взаємну підзвітність і підконтрольність цих двох суб'єктів соціальних відносин.

3. Соціальний взаємний інтерес є спільною доктринальною основою для розвитку процесів партнерських відносин між державою та громадянським суспільством.

4. Продукт гармонійної взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства повинен стати дієвим інструментом консолідації демократії в Україні.

Подібна інтеграція досягається не стільки шляхом активного впливу держави на відносини в соціумі, скільки за допомогою правової регламентації норм публічного права, спрямованої на реалізацію соціальних інтересів, визначення прав і обов'язків в руслі основних сфер суспільної взаємодії: особистість - громадянське суспільство - держава.

Таким чином, громадянське суспільство і держава в їх інституціональному розумінні являють собою дві нерозривні складові сучасного соціуму, які функціонують і розвиваються синхронно. Причому оптимальною схемою розвитку є тандем «сильна держава - сильне громадянське суспільство» [6, с.142-161].

В результаті відбувається конвенціонально-обумовлена соціалізація держави і політизація громадянського суспільства. Подібні процеси конструктивні лише до тих пір, поки обидва суб'єкта суспільного життя функціонують в руслі диспозитивності. У країнах демократичного транзиту становлення громадянського суспільства і особливо питання його взаємин з державою представляється процесом складним, багатоаспектним, і в певній мірі стохастичним. Доречно в даному контексті згадати попередження Дж.Кіна: «Народження та відродження громадянського суспільства завжди пов'язане з небезпеками. Воно дарує свободу деспотам і демократам рівною мірою» [5, с.51].

Одна з проблем протистояння держави і громадянського суспільства полягає в реалізації технологій використання громадських організацій або зацікавленості певних осіб чи державних органів у формуванні таких суспільних інтересів і політичної культури, при яких можливе політичне маніпулювання.

Сучасна демократична держава та громадянське суспільство постійно сближуються, реалізуючи таким чином громадянський діалог двох найважливіших соціальних утворень. Політична нація – громадяни держави, артикулюють нагальні проблеми суспільства та звертаються до держави із своїми вимогами, пропозиціями, ініціативами, досягаючи законними засобами їхньої реалізації. Держава, як особливий апарат управління суспільством апелює до нього за такими напрямками: вивчення громадянських ініціатив, правове регулювання дій суспільних об'єднань, субсидована підтримка соціально-уразливих груп населення, матеріальна та організаційна допомога недержавним структурам – об'єднанням, фондам, союзам, асоціаціям, клубам та ін. Громадянське суспільство, зберігаючи певну автономію, тісно пов'язане з державою, вони перебувають в складній та глибокій імплікації, взаємно доповнюючи одне одного.

21 листопада 2007 Розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, а 28 травня 2008 року Уряд стверджувало план заходів щодо її реалізації у 2008 році.

Концепцією визначено, що сприяння розвитку громадянського суспільства є однією з найважливіших умов становлення України як демократичної, правової і соціальної держави. Це в першу чергу передбачає налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, яке має базуватися на партнерстві, взаємозацікавленості в досягненні цілей, пов'язаних з процесом демократизації усіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-

економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини і громадянина.

Концепція окреслює основні принципи діяльності органів виконавчої влади, спрямованої на створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства та зміцнення демократії в Україні.

Висновки. Передумови розбудови громадянського суспільства в Україні є, але цей процес повинен бути інтегрований в стратегію соціального та політичного розвитку нашої країни. Треба усвідомити, що громадянське суспільство є невід'ємною складовою модернізації України, але неможливо просто декларувати побудову громадянського суспільства, воно потребує атмосфери щирої зацікавленості як з боку громадян, так і з боку держави.

Список використаних джерел

1. Герасіна Л. Громадянське суспільство і колізії в процесі реалізації політичної влади / Л.Герасіна // Вісник Академії правових наук України. - №3(54). - Харків, 2008. – С.43-51.
2. Голіченко О. Механізми впливу недержавних організацій на державні структури / О.Голіченко // Політичний менеджмент. - 2005. - № 4. – С.27-34.
3. Гражданское общество, правовое государство и право («Круглый стол» журналов «Государство и право» и «Вопросы философии») // Вопросы философии. - 2002. – №1. – С.3-50.
4. Кальной И.И. Гражданское общество: истоки и современность: [Монография] / И.И.Кальной. - Симферополь, 2006. – 490с.

5. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Дж.Кін: [пер.з англ. О.Гриценко]. – К.: К.І.С., 2002. – 192с.
6. Петришин О. Громадянське суспільство – підгрунття формування правової держави в Україні / О.Петришин // Вісник Академії правових наук України . – 2003. - №2 (33) - №3(34). – С.142-161.
7. Филатов А.С. Качество социального заказа в контексте гражданской и социальной активности / А.С.Филатов // Московские новости. – 1993. - №8. – С.12-13.